

Нашаша Ковачевић

РОМАН ДАНА ОВДАШЊЕГ

*Поводом књиге
Острво дана пређашњег
Умберто Ека*

Читалац ове несвакидашње књиге остаје збуњен и после последње прочитане странице. Кључ није пронађен, шифра се није отворила ни енигма затворила. Шта је читао – философски трактат, астрономску енциклопедију, религијску расправу, уџбеник математике, историјску анализу, проналазачки *сredo*, средњовековно-ренесансни атлас, географске мапе, роман у роману без одређења, библијску психоанализу, фарсу или драму? Са киме или чиме се игра Умберто Ека чинећи књигу борхесовског типа али без снаге његове поетике? Намерно, свакако, али чему? И за кога?

Роман је, одредимо га условно тако, иако читљив крајње нечитљив, раван, предуг, са несхватљивом количином знања енциклопедијског типа (која су, истовремено, поуздане чињенице и маштовите играрије) пародијске ироније и снажне имагинације, невероватних идеја, обрта и јеретичких замисли. Ипак, све остаје у корицама књиге. Не излази из њих.

Аутор је непробирљиви пробирач. Пародирајући знана места светске литературе, свога јунака ставља после бродолома (пад из Раја) на усамљени брод препун часовника, птица, хране и воде и, о ироније, језуитске приче старог научника (Нојева барка). Тако се рађа нови Робинзон Крусо, који кроз разговор са духом света, евоцира шпанско-француски рат (рат као рат), кугу (казна неба), своју платонску љубав кроз успеле динично-патетичне трубадурске песме, политичке игре моћних тирана (Ришеље и Мазарен), сазнања о небу празнине, празнини бића и камена, лепоти голубице... Преобилем података, иако су неки фасцинирајући, тка се не-прича, не-дешавање, све је, вероватно, у логичкој вези и метафоричном сливу, али, авај, исувише монотono и непривлачно. Еко воли, обожава да куша свога чита-ча, не пушта да ужива или се уживљава, да се игра, разуме и воли. Готово

равнодушно, не питајући се ни о чему више, од своје метафизичке пројекције смисла егзистенције, од обрачуна са дометима људске интелигенције, руши кулу вавилонску цивилизације од грађе до облика, претварајући је у једно бескрајно ништа. То што иронизује и самога себе као наратора додатна је дистанца његове супериорности (*Nolli me tangere*).

Прожимајућа тема романа је време, човечје и божје, мановско и прустовско; време постанка библијско и архетипско, меридијанско пре свега. Стварајући овај свет (да ли само овај и зашто само овај) Бог је као круцијалну кушњу човеку дао време, без чула за њега, а бит времена оваплотио у невидљиви и несазнајни нулти меридијан, који, по Еку, дели земљу на истовремено јуче/данас. Један корак простора, у привидном истом трену, само са ове или оне стране меридијана је „четвртак/петак”. Из свога *cada* човек може ако ухвати промисао, да из свога „четвртка” закорачи у трену у сутрашње време „петка” и, што је битније, да се из сутра, у истом трену, врати у сада. Вековни сан, јер пружа бесконачне могућности, чија је суштина, без сумње – видети сутра и исправити данас.

Заводљивост једне такве могућности даје стварности само привид, јер нема нечега што може бити ружно или грешно, непоновљиво и коначно а да се не може избећи скакањем у „петак” или, још битније, што се не може враћањем у „четвртак” избећи, исправити. Да би се то, додуше, могло и догодити, морате бити бродоломник на напуштеном броду, поред одређеног меридијана, и да знате пливати до острва, „петка”. Слутимо да би већина човечанства остала на своме копну, без знања о свему, проклињући све време своје једнодимензионално време. Научници и романописци, чини се, раде против неминовности датог чуда, јер праве посао без крчмара, користећи свој ум да прекораче не само ивице свачијег брода, већ и океана, неба и земље. Ако шта Ека без сумње философски иритира, није скученост ограниченог времена човека, већ разлози што меридијан постоји, што је дат а није узет, јер је тиме Божји свет одбацио круцијалност живота уопште. А опет, ко је крив што је тако? А ако је тако, значи да овај живот није дат оваквом човеку какав јесте а, можда, он и није дат њему већ је припремљен за нека друга бића, дакле, живот нам је кардинална грешка, незнано чија. (Ово су личне варијације, можда даље од Ека него петак од четвртка; рекосмо да шифра није одгонетнута јер аутору није ни битна.)

У оквиру иманентне теме нижу се епизоде – асоцијације као поглавља, не у хронолошком низу већ у вертикалном вртлогу, јер јунак није на тлу већ у води океана, животу риба и корала.

Лето Господње 1643. је доба у које Еко спушта јунака да доживи свој живот и кроз дневнике (које ће пронаћи „побуњеник са брода Баунгија” – непотребна, сувишна иронија) остави и против воље трага будућим утопљеницима, којима, по логици ствари, неће бити ни од користи а камоли путоказ или утеха. Дата година је произвољна као и све друге историјске године, није нам ни четвртак/петак. Ипак, у контексту прихваћених категорија та година је готово средокраћа средњег века и ренесансе, реформације и доба просветитељства (врло условно). Она је још довољно близу „мрачном и светлом” а истовремено и рационалном; дискретно – сукобу доминације хришћанства и контрааргументата философије, тј. празнини свих космоса у пуњењу Еликурових атома. Сви дурбини свега и справе/машине науке не могу коначно да именују празнину/ништа једнога безвременског/беспросторног обитавалишта несумњивог Бога, нарочито вечност бескрајних вртлога атома материјалности, јер не досежу до било каквог

сврсисходног одговора: чему? Чему атоми воде и ватре, земље и човека, ваздуха и камена? Бесмислом патње и судбине свога јунака, напуњеног Епикуровим атомима у простору и времену фатума, Еко, још у привидној игри, доводи до апсурда општих места религијског и научног тумачења света, и човекову потребу да схвати своје постојање. Дајући овој теми велики комад романа, сам аутор чини исто оно чему се супериорно смеје, као да верује да Соломонова острва можда негде и постоје. Што да не? Може ли да се сан роди ни из чега? Морамо само схватити да нам је сан дат не да га оживљујемо већ само сањамо, јер нема довољно атома да га згусне, већ остаје да вртложи у празнини главе.

Консеквенца ове логике је и читаво поглавље о камену, заиста збијеном атомима. Али чему камен ако је само камен? И, круцијално, зна ли камен за себе. Доста неуверљиво и произвољно. Еко елаборира идеју да он то зна, само нема језика којим би то изрекао и, самим тим, разлика између човека и њега је готово само у тој датости. Читалац остаје ускраћен за смисао ове тврдње. Сетимо се како је маестрално Васко Попа оживео „душу” и сврху његовог историјског „памћења”. Кроз лирске слике и дубоке симболе, да би се изнова уверили у магијску снагу праве литературе, њену поетску супериорност. Да Еко то уме и може кад хоће показује најсублимније поглавље романа „Голубица – жар птица”, где је архетипска чежња за идеалом лепоте преточена у баснословну едукацију о чудесним благословима Бога (и маште) у обличју никада виђене а „постојеће” жар птице (и свега што тај сан носи) и голубице, симболу апсолутне чистоте, невиности у похоти, верности, вечности пољубаца, маслини спаса.

И још једна идеја заслужује пажњу, оригиналношћу угла гледања. мисаоним обртом. У расправи о Смрти, улазимо у лавиринт Пакла, где грешници вечности трпе, наравно, незамисливе казне, али не дантеовског типа. Не. Највећа могућа, ужасавујућа и неподношљива је казна „Бог који се смеје”. Нема самилости за муке раздирућих а тај смех је раздирање само. У таквој казни над казнама бедници моле за смрт, јер она је ништавило и празнина среће непостојања. Чежња за смрћу (као спасу) врхунац је ироније до које биће спада. Тако и Јуда, сам на острву самоће, острву где време хиљаде година је минут казне, жели да се врати у „четвртак” и не изда Христа, што се не може десити јер је предодређен тј. „проклет да буде проклет” у вечној свести своје идеје. Та судбинска одредница је и спас човечанства од источног греха, а жртвовани појединац свој грех испашта за друге, јер шта би било да није тако било?

У контексту изречених идеја, није чудо што Еко свога јунака обогаћује братом двојником, који не постоји, али ће потреба да се објасни судбина (незаслужена) двојника оваплотити у роману, који сам јунак пише. Узевши тему Достојевског у свој интегралности, аутор пародира модерну прозу са романом у роману и злоупотребу савремене појаве тумачења човека као *hommo duplex*-а. И заиста, никаква психоанализа од Фројда до Адлера не може објаснити двојство човека, добро и зло као јединствену целину савременика, који више не крије своју убилачку изопаченост, без страха од греха или казне овога или онога света. И овај двојник је поседник зла и зато моћан, успешан у свему што је слава, углед, положај, женско срце, подмуклост, свирепост, крајња аморалност. Да ли је и он осуђен својим братом, који све то није, њиме условљен да буде, мртав без њега, било где да је. Еко иде и даље, јер двојнику живот даје не родитељска веза већ братовљева потреба да објасни грешке Бога кроз непотребне (необјашњиве)

своје судбине. Тако и настаје роман о брату, тако литература, опет, служи животу или његовој искривљеној слици, те и Еково *Осврво дана пређашњег* можемо (а нећемо) тумачити у том контексту. Не, чему? Окрећемо се нечему духовитијем, изазовнијем, дискутабилнијем – пародијско-циничној скали назива поглавља (по избору):

PAVANE LACHRYME
НЕСВАКИДАШЊЕ УЧЕЊЕ
О ЛЕПОМ ДУХУ ЈЕДНОГ ВРЕМЕНА
ПРЕОБЛИЧЕНЕ ГЕОГРАФИЈА И ХИДРОГРАФИЈА
УМЕЋЕ СМОТРНОСТИ
ГЕОГРАФСКА КАРТА РАЗВОЈА ЉУБАВНИХ ОСЕЋАЊА
ЧАСОВНИЦИ (НЕКОЛИКИ С КЛАТНОМ)
РАСПРАВА О СИМПАТЕТИЧКОМ ПРАХУ
ПРИЖЕЉКИВАНА НАУКА О ГЕОГРАФСКИМ ДУЖИНАМА
НЕЧУВЕНЕ РЕТКОСТИ
ОШТРОУМНОСТ И ВЕШТИНА ДОМИШЉАЈА
TELLURIS THEORIA SACRA
ТЕАТАР ИНСТРУМЕНАТА
МАТЕМАТИЧКИХ И МЕХАНИЧКИХ
ТЕАТАР КОЛАЈНИ
О БОЛЕСТИ ЉУБАВИ ИЛИ ЕРОТСКОЈ МЕЛАНХОЛИЈИ
БРЕВИЈАР ПОЛИТИЧАРА
БЕСМИСЛЕНИ ОГЛЕДИ О ТОМЕ КАКО РАЗМИШЉА КАМЕН
КОЛОФОН

Интегрални систем Ековог знања, маште и идеја датих на увид безазленим или ученим читаоцима, за случај да су претрпели бродолом или су у трагању за меридијаном. А можда енигма двојниковог двојника (читаоца Умеберта Ека) јесте што сам пише о написаном, говори о неизреченом, прелази пређено и ствара створено. Што дискутабилности свога духа узроке тражи у већ нађеном другог, неосвојено време баца у бунар колективне свести, прескаче меридијане ја/ти, хода водом сна и ваздухом космоса, свој брод пуни тугом за изгубљеним рајем и, речју

УМЕЋЕ СМОТРНОСТИ смешта у PAVANE LACHRYME и ПРИЖЕЉКИВАНУ НАУКУ О ГЕОГРАФСКИМ ДУЖИНАМА види као ЛЕПИ ДУХ ЈЕДНОГ ВРЕМЕНА чије НЕСВАКИДАШЊЕ УЧЕЊЕ пије РАСПРАВА О СИМПАТЕТИЧКОМ ПРАХУ иако ЧАСОВНИЦИ (НЕКОЛИКИ С КЛАТНОМ) мада МАТЕМАТИЧКИ И МЕХАНИЧКИ личе на ТЕАТАР ИНСТРУМЕНАТА а свакако су ГЕОГРАФСКА КАРТА РАЗВОЈА ЉУБАВНИХ ОСЕЋАЊА те осећа као TELLURIS THEORIA SACRA а, у ствари, само БОЛЕСТ ЉУБАВИ ИЛИ ЕРОТСКА МЕЛАНХОЛИЈА превише слични ТЕАТАР КОЛАЈНИ чије сузе су ПРЕОБЛИЧЕНЕ ГЕОГРАФИЈА И ХИДРОГРАФИЈА јер Еко, вероватно, БРЕВИЈАР ПОЛИТИЧАРА прочита до КОЛОФОНА а читалац зна да НЕЧУВЕНЕ РЕТКОСТИ не могу бити БЕСМИСЛЕНИ ОГЛЕДИ О ТОМЕ КАКО РАЗМИШЉА КАМЕН већ само ОШТРОУМНОСТ И ВЕШТИНА ДОМИШЉАЈА на ОСТРВУ ДАНА ПРЕЂАШЊЕГ...